

УДК 378.22:7}{(477+73)“20”

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0314-2157>

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0493-5869>

DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-21-2022-1.168-178>

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ МИСТЕЦТВА

Безгін Олексій Ігорович

академік Національної академії мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор, ректор Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, rector@knutkt.edu.ua

Успенська Ольга Юрійвна

завідувачка аспірантури Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, uspenska@ukr.net

Безгин Алексей Игоревич

академик Национальной академии искусств Украины, кандидат искусствоведения, профессор, ректор Киевского национального университета театра, кино и телевидения имени И. К. Карпенко-Карого, г. Киев, rector@knutkt.edu.ua

Успенская Ольга Юрьевна

заведующая аспирантурой Киевского национального университета театра, кино и телевидения имени И. К. Карпенко-Карого, г. Киев, uspenska@ukr.net

Oleksii Bezghin

Full Member of the National Academy of Arts of Ukraine, Ph.D. (Art Studies), professor, rector of the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary University of Theater, Cinema and Television, Kyiv rector@knutkt.edu.ua

Olga Uspenska

head of department of postgraduate studies, Kyiv National I. K. Karpenko-Kary University of Theater, Cinema and Television, Kyiv uspenska@ukr.net

Анотація. Зміни у вітчизняному освітньому законодавстві стосовно мистецької освіти та запровадження особливої форми підготовки виконавських кадрів вищої кваліфікації, яка є аналогом до ступеня доктора філософії в мистецькій галузі, зумовили актуальність теми та її практичне значення. У статті визначені завдання, які стоять перед здобувачем ступеня «доктор мистецтва», проаналізовані шляхи реалізації цих завдань на прикладах програм підготовки докторів мистецтва в університетах США та Європи. Розглянуті нові методологічні засади підготовки науково-педагогічних працівників для творчих спеціальностей мистецької сфери, запропонована, як варіант, побудова програми з докторантури мистецтва за спеціальністю «Сценічне мистецтво» в українських мистецьких закладах вищої освіти.

Підкреслено, що введення цієї форми підготовки викладацьких кадрів вищої кваліфікації дасть можливість мистецьким закладам вищої освіти зберегти й розвинути творчий кадровий потенціал, стимулювати талановитих митців як педагогів передавати свій досвід наступним поколінням.

Це нововведення сприяє зближенню європейських та українських освітніх норм, дає змогу підвищити якість підготовки митців, має позитивну динаміку розвитку, але потребує якісного наповнення навчальних програм, вирішення методичних завдань та постійного моніторингу змісту з можливістю корекції та вдосконалення.

Ключові слова: вища мистецька освіта, третій творчо-освітній рівень, доктор мистецтва, докторантура мистецтв.

Актуальність. В освітньому законодавстві до прийняття нового Закону України «Про освіту» (далі Закон) усе підпорядковувалось єдиній освітній структурі, яка не визнавала особливостей мистецької галузі. Специфіка мистецької освіти не була визначена й не була окремим об'єктом уваги, хоча саме мистецька освіта повинна бути головним елементом державної культурної політики, підґрунтям духовного розвитку національної культури й основою культурного становлення та творчої реалізації людини впродовж життя. Не враховувались також особливості підготовки науково-педагогічних кадрів для виконавських видів мистецтва, що по-

роджувало проблеми з присвоєнням вчених звань викладачам на творчих кафедрах вищих навчальних закладів мистецького спрямування. Відсутність законодавчого регулювання, своєю чергою, створювало загрозу залишитися без молодих педагогів, які були би готові продовжувати мистецько-педагогічні традиції та розвивати національну виконавську школу.

Методологічні орієнтири розвитку педагогічної системи висвітлено в працях таких вчених, як І. Зязюн, В. Краєвський, В. Кремінь, С. Кузьміна, В. Лазарев тощо. Аналіз реального стану вітчизняної культурно-мистецької освіти, пошук можливостей підвищення ефективності підготовки фахівців для мистецької галузі здійснено в працях багатьох українських дослідників, таких як Безгін І. Д., Безгін О. І., Волков С. М., Висоцький Ю. П., Кузнєцова І. В., Отич О. М., Рожок В. І. та ін. Зокрема, у монографії «Художня культура і мистецька освіта України: сучасні прояви та смисли» (Безгін, Кузнєцова, & Успенська, 2019) досліджувались концептуально-методологічні засади реалізації мистецької освіти в системі гуманітарної політики держави, шляхи розвитку кадрового потенціалу вищої мистецької школи в Україні. Як зазначали дослідники, питання мистецької педагогіки, зокрема підготовки фахівців вищої кваліфікації для творчих мистецьких спеціальностей, особливо актуальні, коли здійснюється перехід від «суспільно орієнтованого» типу цивілізації до «особистісно орієнтованого» (Безгін, Кузнєцова, & Успенська, 2019), за якого мистецькі заклади вищої освіти є ключовими інституціями, що забезпечують цей перехід.

Сучасне реформування системи освіти в Україні стосується мистецької освіти як такої, зокрема, вищої мистецької освіти. Домінантою державної політики розвитку мистецької освіти є визнання потреби останньої в кардинальних змінах: «Мистецька освіта вимагає кардинального осучаснення як у різних секторах культури, так і в системі загальної освіти» («Довгострокова стратегія розвитку української культури — стратегія реформ», 2016), що було реалізовано в новому Законі про освіту, де вперше окреслено статус спеціалізованої мистецької освіти, закладів мистецької освіти та умов мистецько-освітньої діяльності, що підкреслює їхню специфіку та створює стимули для розвитку. У ст. 21 Закону набирають чинності нові дефініції, а саме: для мистецької освіти на третьому

рівні вищої освіти, окрім кваліфікації «доктор філософії», вводиться — «доктор мистецтва». За визначенням Закону, освітньо-творчий рівень вищої освіти є аналогічним до освітньо-наукового рівня підготовки доктора філософії.

Кваліфікація «доктор мистецтва» у Законі визначається як

«освітньо-творчий рівень вищої освіти, що передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв’язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері» (Закон про освіту, 2016).

З врахуванням трансформації законодавства актуалізується потреба в дослідженні проблем методології мистецької освіти щодо підготовки фахівців на третьому освітньому рівні для культурно-мистецької галузі з урахуванням державної культурної політики та вимог у сфері освіти, вітчизняного та зарубіжного досвіду, міжнародних зобов’язань тощо. Зокрема, актуальності набувають питання щодо місії освітньої діяльності з підготовки докторів мистецтва для творчих мистецьких спеціальностей та розробки методичних засад для вирішення цих завдань.

Мета цієї статті: визначити завдання, що має виконати здобувач ступеня «доктор мистецтва», проаналізувати шляхи реалізації цих завдань на прикладах підготовки докторів мистецтва в університетах США та Європи, а також розглянути можливу розробку програми з докторантури мистецтва за спеціальністю «Сценічне мистецтво» в українських мистецьких закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Під час вирішення завдань дослідження були застосовані такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, порівняння, що дало змогу простежити динаміку досліджуваної проблеми. Були застосовані методи узагальнення та конкретизації, метод моделювання для побудови структури можливої програми для докторантури мистецтва.

Вклад основного матеріалу. Реформа освіти вводить нові законодавчі норми для розробки стандартів у освітній галузі, що безпосередньо стосується до вищої мистецької освіти, якість якої повинна

забезпечити формування необхідних компетентностей і наблизити її результати до новітніх вимог ринку праці. Як зазначалося вище, Законом про освіту (2016) на третьому рівні вищої освіти запроваджується освітньо-науковий ступінь «доктор філософії» для визначеної галузі знань та освітньо-творчий ступінь «доктор мистецтва» для визначеної творчої спеціальності.

Загальними вимогами та завданнями для здобувачів ступеня «доктор мистецтва» (далі – здобувач) є підвищення рівня майстерності, набуття високопрофесійних підходів до творчої мистецької діяльності та викладацької роботи, уміння передавати набуту мистецьку компетентність здобувачам вищої освіти ступенів бакалавр і магістр. Крім того, принциповими орієнтирами повинно бути набуття певних теоретичних знань, практичних умінь, творчих навичок та інших компетентностей, що сприятимуть продукуванню нових ідей, розв'язанню системних проблем у галузі мистецтва за відповідною спеціальністю та удосконаленню їхніх дослідницьких навичок для проведення самостійних наукових розвідок.

Здобувач ступеня «доктор мистецтва» у визначеній творчій спеціальності створює своєрідний креативний мистецький продукт, що має новизну мистецької ідеї, форми, втілення та є свідченням набуття здобувачем високого рівня майстерності, високопрофесійних підходів до творчої мистецької діяльності.

На відміну від здобувача ступеня «доктор мистецтва», здобувач ступеня «доктор філософії» в галузі мистецтва проводить самостійний оригінальний науковий аналіз та за результатами теоретичних пошуків отримує висновки й положення, що містять наукову новизну, мають прикладне значення, а також здійснює значний внесок у процес створення нових знань. Хоча кінцевий продукт професійного становлення доктора філософії в галузі мистецтва (дисертація) відрізняється від результату підготовки доктора мистецтва за конкретною творчою спеціальністю (творчий мистецький проект), але мета підготовки спільна — забезпечити культурно-мистецькі заклади вищої освіти висококваліфікованими викладачами. Навчальні дисципліни, включені до програм підготовки доктора філософії та доктора мистецтва, мають на меті забезпечити опанування здобувачем потрібних компетентностей, відповідно до 8-го рівня Націо-

нальної рамки кваліфікацій, що тотожний 8-му рівню міжнародного стандарту класифікації освіти (МСКО). Значущим також є набуття навичок командної роботи, критичної самооцінки власних лідерських якостей, здатності до самоаналізу, самостійності й активності в професійній діяльності за специфічних соціокультурних і економічних умов, уміння вести науково-методичну та організаційно-методичну роботу з запровадженням у навчальний процес нових інноваційних технологій. Уведення кваліфікації «доктор мистецтва» актуалізувало необхідність звернутися до міжнародного досвіду підготовки здобувачів зазначеного ступеня на третьому освітньому рівні. Адже, як визначає Закон про освіту,

«державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства» (Закон про освіту, ст. 5).

Історія виникнення потреби в новій кваліфікації «доктор мистецтва» (Doctor of Arts (D. A.)) та необхідність її впровадження описані О. Безгіним у статті «Флорентійські принципи для докторантури мистецтва» (Культурологічна думка, № 18), у якій зазначено, що вперше програма для професійної підготовки доктора мистецтва (D. A.) була запропонована в США на засіданні Асоціації американських університетів ще 1932 року задля задоволення зростаючої потреби в кваліфікованих педагогічних кадрах для творчих мистецьких спеціальностей. На цьому ж засіданні було підкреслено, що здобуття ступеня «доктора мистецтва»

«за часом буде тривати тільки три роки, так як усуне дисертаційне дослідження і захист дисертації та підготує своїх здобувачів до того, щоб стати висококваліфікованими та добре інформованими у своїй сфері викладачами в закладах вищої освіти і, таким чином, дозволить елітарній меншості докторів філософії зосередитися на дослідженнях» (Там само).

Отже, була запропонована альтернатива на-

уковому ступеню доктора філософії, необхідність введення якої виникла в період безпрецедентного зростання в 1950-х і 1960-х роках потреби академічних вищих навчальних закладів у викладачах, особливо для виконавчих мистецьких спеціальностей. Так за класифікатором США (Structure of the U.S. Education System, 2012), ступінь «доктор мистецтва» може надаватися у галузях:

- образотворче мистецтво (живопис, малюнок, скульптура);
- виконавське мистецтво (драматичне, циркове, музичне, танцювальне);
- графічне та аудіовізуальне мистецтво (фотографія, кінематографія, вироблення музичних творів, створення радіо і телевізійних передач, видавнича справа тощо).

На теперішній час у Сполучених Штатах Америки програми з підготовки доктора мистецтва пропонують поглиблене вивчення конкретної дисципліни в поєднанні з оволодінням педагогічними компетенціями. Така програма пропонує вченим широкий обсяг і різноманітність, які необхідні кваліфікованому викладачу у своїй галузі. Найбільший суспільний запит на ступінь доктора мистецтва з образотворчого мистецтва (D.F.A) і музичного мистецтва (D.M.A) Doctor of Arts /in Music (D.M.) / in the Fine Arts (D.F.A.) тощо, прийнятому у світовій практиці. Програми з підготовки докторів мистецтва пропонують Йельський університет, Північно-західний університет, Мічиганський університет, Бостонський університет, університет штату Аризона тощо. Аналіз програм підготовки доктора філософії та доктора мистецтва, наприклад, у галузі театрального та сценічного мистецтва, виявляє їхню спільність у такому:

- оволодіння передовою базою знань у цій галузі та окремих спеціалізаціях;
- оволодіння конкретними методами дослідження, які слугують новим і вдосконаленим підходам до набуття та застосування знань у теорії та на практиці;
- набуття педагогічної майстерності.

В усіх програмах як для навчання доктора філософії, так і доктора мистецтва підкреслюється, що, насамперед, програма спрямована на розвиток науковців, здатних критично і творчо мислити в галузі своєї діяльності, вирішувати нагальні проблеми. У програмах особливо підкреслюється можливість працевлаштування здобувачів ступе-

ня на академічних посадах після завершення навчання. Для здійснення цієї можливості підвищена увага приділяється розвитку педагогічних навичок та проходженню педагогічної практики здобувача. Відділ аспірантури й науковий/творчий керівник здобувача під час визначення обсягу досліджуваних питань та курсів навчання враховують сильні сторони здобувача, його інтереси. Такий індивідуальний підхід до навчання дозволяє не тільки розробити індивідуальний план навчання, а й створює можливості для набуття педагогічних навичок здобувачем. Здобувачі, за згодою керівника, можуть читати лекції зі спеціальності для магістрів або бакалаврів, бути асистентами на тренінгах, семінарах, майстер-класах. Розвиток педагогічної майстерності вважається дуже важливим і йому приділяється значна увага. Педагогічна майстерність здобувача оцінюється, як його науковим керівником, так і студентською радою. За результатами відгуків йому надаються рекомендації щодо покращення викладання певного курсу. Для студентів останнього року навчання також проводяться колоквіуми за темою професіоналізації, що включають розділи з вдосконалення спілкування, уміння презентувати свої досягнення на конференціях, написання тез і доповідей. Керівники здобувачів, зазвичай, докладають усіх зусиль для надання їм різноманітних можливостей удосконалити свою педагогічну майстерність і викладати підготовлені курси. Варто підкреслити, що вищенаведені принципи побудови програм для навчання на третьому рівні вищої освіти базуються на загальному підході щодо набуття знань та педагогічних компетенцій здобувачами ступеня доктор філософії та доктор мистецтва. Розглянемо, як приклад, основні положення програми, що пропонує Аризонський державний університет (Arizona State University) для присудження ступеня «доктор філософії з театрознавства / сценічного мистецтва». Ця програма, окрім традиційного наукового дослідження, включає методологію культурних та перформансових студій, які враховують інші форми образного втілення театральних вистав. Курс навчання забезпечує не тільки історичні та теоретичні дослідження в цій галузі, а й набуття практичного досвіду на спеціалізованих семінарах та студіях, що може бути важливим для підготовки доктора мистецтва. Програма складається з 90 кредитних годин (один кредит — 30 годин): обов'язковий курс — 24 кре-

дитні години; факультативи — 12; дослідження — 12; узагальнення результатів досліджень — 12. Програма дозволяє використовувати 30 кредитних годин від раніше присудженого ступеня магістра з цієї спеціальності, що уможливило зменшення плати за навчання. Два з факультативних курсів здобувач ступеня повинен опанувати в іншому навчальному закладі, поза межами університету. Вибір цих курсів затверджується наглядовою радою університету в таких сферах, які стосуються культурологічних або регіональних проблем, мови, літератури, естетичних теорій. Усі курси добираються так, щоб допомогти здобувачам ступеня реалізувати цілі програми та успішно здійснити дослідження.

Аналогічно будується програма для третього рівня вищої освіти в університеті Брауна, США. Університет Брауна — приватний дослідницький університет у Провіденсі, Род-Айленд. Це сьомий найстаріший інститут у галузі вищої освіти США, заснований 1764 року. Серед факультетів різної спрямованості є факультет театрального та сценічного мистецтва, на якому пропонують програму підготовки доктора філософії в галузі театрального та сценічного мистецтва. Вступник подає заяву на докторську програму з обґрунтуванням вибору та мети дослідження, приблизно на 1–3 сторінки, реферат за обраною темою на 10–25 сторінок, 3 рекомендаційні листи та копії примірників своїх робіт, виконаних за період навчання в магістратурі. Усі міжнародні заявники, чия рідна мова не є англійською, складають «Тест з англійської як іноземної (TOEFL) або тест за «Міжнародною системою тестування з англійської мови» (IELTS).

Програма навчання триває п'ять років. Успішним здобувачам ступеня надається стипендія за рішенням наглядової ради університету. Вступники на докторську програму погоджують з керівником департаменту аспірантури кількість курсів і з магістерської програми, які можуть бути зараховані до докторської програми. Максимальна кількість таких курсів дорівнює семи, що становить від 14 до 21 кредитів. Отже, в університеті Брауна вони повинні пройти ще принаймні вісім курсів, включаючи два колоквіуми на першому курсі. Загальна освітня підготовка складає 15 курсів, приблизно 30–40 кредитів. На проведення наукового дослідження та підготовки теоретичної роботи надається 50–60 кредитів. Вибір курсів для навчання здійснюється

за погодження з науковим керівником. Це можуть бути такі курси:

- Американський театр;
- Європейські традиції театру;
- Західний театр і перформанс ХХ століття;
- Російський театр і драматургія;
- Мізансцена;
- Історіографія театру;
- Політичний театр і перформанс;
- Виконавське мистецтво тощо.

Пропонуються також практичні курси з таких дисциплін, наприклад, театральний дизайн. Ці курси використовують різні методології та дискурси. Заохочується творча робота над проектами на всіх курсах навчання. Здобувачі, які навчаються в департаменті театрального та сценічного мистецтва в Університеті Брауна, отримують переваги завдяки гнучкості навчальної системи, яка дає можливість відвідувати лекції в інших департаментах університету. Це дозволяє використати міждисциплінарний підхід до створення мистецького творчого проекту за програмою підготовки доктора мистецтва або для написання дисертаційного дослідження за програмою підготовки доктора філософії. Такий підхід створює додаткові можливості для відповідей на актуальні питання сьогодення і всіляко заохочується в роботі здобувача.

У програму навчання аспіранта, окрім курсів зі спеціальності, можуть включатися такі предмети, як музика, англійська або іноземна мова, література (класична та сучасна), медіа. Таким чином використовується різноманітність можливостей університету. Здобувачі, які отримали ступінь доктора філософії в галузі театрального й сценічного мистецтва, можуть розраховувати на успішне працевлаштування як у самому університеті, так і за відповідною спеціальністю в університеті штату Флорида, університеті Джорджтауна, Гарвардському університеті, Нью-Йоркському університеті та багатьох інших.

За останні чотири десятиліття докторантура з мистецтв, окрім США, була створена за різними формами по всіх країнах ЄС та за його межами. Так, деякі країни (Великобританія, Іспанія, Норвегія, Швеція) мають понад десятилітній досвід присудження ступеня в галузі мистецтв. В інших країнах почали вводити третій цикл вищої освіти з мистецтва (доктор мистецтва) в останні десять років, у деяких — тільки нещодавно вирішили запровадити

цей рівень підготовки. На сьогодні такі програми мають, наприклад, Академія образотворчого мистецтва у Відні (Австрія), Цюріхський університет мистецтв (Швейцарія). Однієї з лідерських шкіл з отримання ступеня доктор мистецтва в музиці є Інститут Орфея (Бельгія), що пропонує міжнародну міжвузівську програму для практичних досліджень у галузі музичного мистецтва, що призначена для музикантів-дослідників (виконавців і композиторів). Ця програма передбачає співробітництво між такими закладами вищої освіти:

- Інститут Орфея, координатор (Гент, Бельгія);
- Асоціація католицьких університетів (Katholieke Universiteit Leuven Association) (Левен, Бельгія);
- Музична консерваторія (LUCA, Campus Lemmensinstitute Левен, Бельгія);
- Асоціація університетів Антверпена (Антверпен, Бельгія);
- Королівська консерваторія Антверпена (Антверпен, Бельгія);
- Лейденський університет, Академія творчих і виконавських мистецтв (Лейден, Нідерланди);
- Королівська консерваторія в Гаазі (Гаага, Нідерланди);
- Консерваторія Амстердаму (Амстердам, Нідерланди).

Залежно від приймаючого університету застосовуються конкретні правила та процедури отримання ступеня доктора мистецтва. Програма розрахована на чотири роки та складається з дослідницької частини й навчання. Це дозволяє здобувачам ступеня розвинути свої мистецькі здібності, розширити академічні знання та методичні навички. Програма доповнюється індивідуальним науковим керівництвом та інтегрована в професійне дослідницьке середовище, що дозволяє підготувати здобувача до кар'єри митця-дослідника. На сьогодні в докторантурі навчається близько 50 здобувачів ступеня «доктор мистецтва» в музиці (TAIEX Expert Mission, 2020). Типова структура програми навчання в докторантурі мистецтва, яка представлена організацією ELIA для спеціальності «Сценічне мистецтво» (ELIA, 2020) має такий вигляд:

- Теоретичне навчання складається з обов'язкових дисциплін за спеціальністю (70 кредитів) і дисциплін за вибором (10 кредитів).
- Дисципліни за вибором здобувача можуть

обиратися зі сфери дотичної до спеціальності. Їхній вибір узгоджується з керівником здобувача та департаментом аспірантури. Зусилля здобувача спрямовуються, насамперед, на підвищення майстерності за спеціальністю.

- Атестація досягнень, яка відбувається кожного семестру, передбачає демонстрацію 1–3 художніх компонентів, що попередньо досліджуються, вистави, майстер-класів.

- Теоретична робота, яка є частиною заключного мистецького проєкту, може представляти собою монографію; статтю або статті; вебпублікацію; мультимедійний проєкт тощо.

- Завершення докторської роботи, у цьому випадку на здобуття ступеня доктора мистецтва в сценічному мистецтві, включатиме одну або кілька презентацій у вигляді концертів, вистав, оригінальних демонстрацій створеного мистецького проєкту, а також публічний захист теоретичної письмової складової.

- Під час оцінювання докторської роботи враховуються використання художніх методів та прийомів, оригінальність проєкту, новизна концептуального підходу та отримання нових знань у мистецькій галузі.

- Використання результатів докторської роботи в галузі мистецтва може бути обговорене в спеціальній угоді щодо дотримання авторських прав за забезпечення відкритого доступу до цієї роботи.

Засади докторської освіти в галузі мистецтв, що розроблялася в Європі протягом 20 років, сформульована в так званих «Флорентійських принципах», впровадженню яких в Україні присвячена стаття О. Безгіна (Безгін, 2019). Отже, серед головних принципів докторських програм, що забезпечують успіх здобувачів, є критична маса та критична диверсифікація, працевлаштування, досвідчене керівництво, характеристика результатів навчання, кар'єрне зростання, потрібна кількість кредитів, забезпечення якості надання послуг та інтернаціоналізація. З огляду на зауважене, можна зробити висновок, що принцип досягнення критичної маси є шостим Зальцбургським принципом, що містить ідею щодо пошуку організаторами й виконавцями докторських програм шляхів для досягнення критичної маси та залучення різних типів інноваційних практик, що введені в університетах Європи в поєднанні з міжнародною, внутрішньо національною та регіональною співпрацею між

університетами (Salzburg Principles on Doctoral Education, 2005).

Враховуючи міжнародний досвід побудови навчальних програм на третьому рівні вищої освіти та досвід розробки освітньо-творчої програми для здобувачів ступеня «доктор мистецтва» у творчій аспірантурі Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, можна запропонувати деякі основні засади побудови такої програми для мистецьких ЗВО. Під час розробки та реалізації навчальних програм у одному ЗВО необхідно зробити декілька кроків для визначення контексту, формату, спрямованості, тривалості майбутньої програми, цільової аудиторії та потреби в активних і фінансових ресурсах. Необхідно також визначити цілі, завдання та результати програми, спрогнозувати, які знання та навички отримають випускники програми, що, насамперед, для третього освітньо-творчого рівня мистецької освіти означає набуття навичок критичного мислення, професійного розуміння широкого обсягу питань мистецької галузі, оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності. Узагальнений досвід із названих питань був представлений у колективній монографії (Безгін, Бернадська, Кочарян, & Успенська, 2008. с. 137–160). Запропонована методологія аналізу й узгодження навчальних програм мала на меті зробити їх порівнянними, враховуючи принципи різноманітності й автономії мистецьких закладів вищої освіти. Навчальні програми розглядалися та обговорювалися за такими п'ятьма параметрами:

- 1) загальноосвітні компетенції;
- 2) спеціальні компетенції;
- 3) урахування вимог ECTS (European Credit Transfer System);
- 4) методика навчання, викладання й оцінювання;
- 5) заходи з покращання якості навчального процесу (система внутрішньо-організаційної культури якості).

Узяті разом названі п'ять параметрів навчальної програми дозволяють університетам самостійно адаптувати свої навчальні плани і, водночас, спонукати їх до інновацій. Моделювання розглядає перелік компетенцій як відправну точку для розробки й оцінювання програм, а не як якісь жорсткі обмеження. Навпаки, це дозволяє мистецьким закладам вищої освіти діяти гнучко й автономно

за розробки програм і водночас забезпечує уніфікований код для опису цілей певної програми. Варто також врахувати, що мистецькі заклади вищої освіти, зокрема за спеціальністю «Сценічне мистецтво», у навчальному процесі спираються на творчу спадщину видатних майстрів минулого та мистецький досвід сучасних майстрів сцени, чия методологічна основа підготовки майстрів сцени актуальна й на сьогодні сповідується всіма театральними школами України. Дискусійним може залишатися питання щодо формулювання нормативних компетентностей і результатів навчання, але водночас не повинні нівелюватись творчі особливості мистецької школи того чи іншого майстра.

Отже, план навчального процесу повинен формуватися з урахуванням світоглядних завдань освітньої діяльності на рівні підготовки докторів мистецтва та включати дисципліни, що забезпечують таке:

1. Поглиблення теоретичної підготовки викладача найвищої (відповідної) кваліфікації.
2. Удосконалення рівня творчої майстерності.
3. Здобуття теоретичних знань, практичних умінь та навичок, інших компетентностей, необхідних для продукування ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі сценічного мистецтва.
4. Поглиблення науково-дослідницьких навичок для здійснення самостійних наукових розвідок.
5. Набуття практики написання та оформлення результатів наукової роботи з подальшою презентацією та апробацією на наукових комунікативних заходах.
6. Постійне поглиблення рівня володіння іноземною мовою, що дозволить достойно презентувати результати наукових досліджень на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо.
7. Набуття знань та практичних навичок викладання в закладах вищої освіти, підготовки науково-методичних матеріалів.

З урахуванням вищезазначеного та законодавчих вимог «Порядку здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні» (2018) навчальний план може мати такий вигляд:

- Гуманітарно-наукова підготовка — 16 кредитів.
- Майстерність за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво (сценічна мова, акторське мистецтво,

режисура драми, мистецтво театру ляльок) — 11–16 кредитів.

- Дисципліни вільного вибору здобувача, узгоджені з відділом аспірантури — 9 кредитів.

- Педагогічна практика — 3 кредити.

Результати навчальної діяльності оцінюються за 100-бальною шкалою так:

- мінімум для допуску до іспиту — 20 балів (рекомендована кількість — 36 балів),

- для допуску до заліку — мінімум 40 балів (рекомендована кількість — 48 балів).

За результатами вивчення дисципліни обов'язковим є підсумкове накопичення — мінімум 60 балів. Іспити з мистецьких дисциплін проходять у формі публічного показу сценічних уривків, тренінгів. Варто зазначити, що сучасні інформаційні технології дозволяють ефективно впроваджувати в навчальній та науково-дослідницькій діяльності інформаційні ресурси та електронні системи інформаційних комунікацій, що допомагає формувати та удосконалювати загальнокультурні та фахові компетентності, сприяє постійному оновленню наукових знань в галузі сценічного мистецтва.

Висновки. Зміни в вітчизняному освітньому законодавстві стосовно мистецької освіти та запровадження специфічної форми підготовки ви-

середніх кадрів вищої кваліфікації, що є аналогом ступеня доктор філософії в мистецькій галузі, зумовили актуальність теми та її практичне значення. У статті визначені завдання, які стоять перед здобувачем ступеня «доктор мистецтва», проаналізовані шляхи реалізації цих завдань на прикладах програм підготовки докторів мистецтва в університетах США та Європи. Розглянуті нові методологічні засади підготовки науково-педагогічних працівників для творчих спеціальностей мистецької сфери, запропонована, як варіант, побудова програми з докторантури мистецтва за спеціальністю «Сценічне мистецтво» в українських мистецьких закладах вищої освіти. Підкреслено, що введення цієї форми підготовки викладацьких кадрів вищої кваліфікації дасть можливість мистецьким закладам вищої освіти зберегти й розвинути творчий кадровий потенціал, стимулювати талановитих митців як педагогів передавати свій досвід наступним поколінням. Це нововведення сприяє зближенню європейських і українських освітніх норм, дає змогу підвищити якість підготовки митців, має позитивну динаміку розвитку, але потребує якісного наповнення навчальних програм, вирішення методичних завдань та постійного моніторингу змісту з можливістю корекції та вдосконалення.

Література:

- Безгін, О. І. (2019). Флорентійські принципи для підготовки доктора мистецтва. *Культурологічна думка*. № 18. С. 147–155. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-18-2020-2.147-155>
- Безгін, О. І., Бернадська, А. Є., Кочарян, І. С., & Успенська, О. Ю. (2008). *Проблеми мистецької освіти: Типологічні критерії та науково-методична розробка програмного забезпечення*. Київ: Інститут культурології НАМ України. ISBN 978-966-2241-03-07
- Безгін, О. І., Кузнецова, І. В., & Успенська, О. Ю. (2019). *Художня культура і мистецька освіта України: сучасні прояви та смисли*. Київ: Інститут культурології НАМ України.
- Безгін, О. І., & Успенська, О. Ю. (2018). Вища мистецька освіта в Україні: питання підготовки науково-педагогічних кадрів. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого*. Вип. 22. С. 7–15.
- Закон про освіту*. № 2145-VIII. (2017). Редакція станом на 01.01.2021. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Кабінет міністрів України. (2011). Постанова № 1341. *Національна рамка кваліфікацій*. Відновлено з <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
- Кабінет міністрів України. (2016). Постанова № 261. *Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

- Кабінет міністрів України. (2018). Постанова № 865. *Про затвердження Порядку здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-2018-%D0%BF#Text>
- Кабінет міністрів України. Розпорядження № 119-Р. (2016). *Довгострокова стратегія розвитку української культури — стратегія реформ*. Відновлено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80>
- Міжнародна стандартна класифікація освіти. (2011). Відновлено з <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002116/211619r.pdf>
- Назаренко, Д. (2017). Підготовка Doctor of Arts in Music. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Культурно-мистецька освіта на сучасному етапі: прагнення, виклики та перспективи»*. Київ: МК України.
- Arizona State University: degree programs. (2020). Retrieved from <https://filmdancetheatre.asu.edu/degree-programs/theatre-performance-america-phd-phd>
- ELIA (European League of Institutes of the Arts). (2020). Retrieved from <https://elia-artschools.org/>
- Salzburg II Recommendation. (2010). *European Universities' Achievements since 2005 in Implementing the Salzburg Principles*. EUA.
- Structure of the U.S. (2012). *Education System: Research Doctorate Degrees*. U.S. Department of Education. Retrieved from <http://www.ed.gov/international/usnei/edlite-index.html>
- TAIEX Expert Mission on European. (2020). *Rules and Best Practices of Doctoral Education in Arts*. Kyiv. Retrieved from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/tenders/taix_en

References:

- Arizona State University: degree programs. (2020). Retrieved from <https://filmdancetheatre.asu.edu/degree-programs/theatre-performance-america-phd-phd>
- Bezghin, O. I. (2019). The Florence principles for the preparing a doctor of arts. *Kulturolohichna dumka=The Culturology Ideas*. # 18. Pp. 147–155. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-18-2020-2.147-155> (In Ukrainian)
- Bezghin, O. I., Bernadska, A. E., Kocharyan, I. S., & Uspenska, O. U. (2008). *Problemy mystetskoï osvity: Typolohichni kryterii ta naukovo-metodychna rozrobka prohramnoho zabezpechennia [Problems of art education: Typological criteria and scientific and methodological software development]*. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. (In Ukrainian)
- Bezghin, O. I., Kuznetsova, I. V., & Uspenska, O. U. (2019). *Khudozhnia kultura i mystetska osvita Ukrainy: suchasni proiavy i smysly [Art Culture and Art Education of Ukraine: Contemporary Manifestations and Meanings]*. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. (In Ukrainian)
- Bezghin, O. I., & Uspenska, O. U. (2018). Vyscha mystetska osvita v Ukraini: pytannia pidhotovky naukovo-pedahohichnykh kadriv [Higher Arts education in Ukraine: issues of training of scientific and pedagogical staff]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho*. Is. 22. Pp. 7–15. (In Ukrainian)
- ELIA (European League of Institutes of the Arts). (2020). Retrieved from <https://elia-artschools.org/>
- Kabinet ministriv Ukrainy. (2011). Postanova № 1341. *Natsionalna ramka kvalifikatsii*. [Resolution № 1341. *National Qualifications Framework*]. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (In Ukrainian)
- Kabinet ministriv Ukrainy. (2016). Postanova № 261. *Poriadok pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u vyshchyykh navchalnykh zakladakh (naukovykh ustanovakh)*. [Resolution № 261. *The order of preparation of applicants for higher education for the degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in higher educational institutions (scientific institutions)*]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text> (In Ukrainian)

- Kabinet ministriv Ukrainy. (2016). Rozporiadzhennia № 119-R. *Dovhostrokovna stratehiia rozvytku ukrainskoi kultury — stratehiia reform* [Long-term strategy for the development of Ukrainian culture is a strategy for reforms]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80> (In Ukrainian)
- Kabinet ministriv Ukrainy. (2018). Postanova № 261. *Pro zatverdzhennia Poriadku здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні* [Resolution № 865. On approval of the Procedure for obtaining the educational and creative degree of Doctor of Arts and training in assistantship-internship]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-2018-%D0%BF#Text> (In Ukrainian)
- Mizhnarodna standartna klasyfikatsiya osvity [International Standard Classification of Education]. (2011). Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002116/211619r.pdf> (In Ukrainian)
- Nazarenko, D. (2017). Підготовка Doctor of Arts in Music [Training for Doctor of Arts in Music]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Kulturno-mystetska osvita na suchasnomu etapi: prahnennia, vyklyky ta perspektyvy»*. Kyiv: MK Ukrainy. (In Ukrainian)
- Salzburg II Recommendation. (2010). *European Universities' Achievements since 2005 in Implementing the Salzburg Principles*. EUA.
- Structure of the U.S. (2012). *Education System: Research Doctorate Degrees*. U.S. Department of Education. Retrieved from <http://www.ed.gov/international/usnei/edlite-index.html>
- TAIEX Expert Mission on European. (2020). *Rules and Best Practices of Doctoral Education in Arts*. Kyiv. Retrieved from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/tenders/taix_en
- Zakon pro osvitu [Law on Education]. № 2145-VIII. (2017). Redaktsiya stanom na 01.01.2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (In Ukrainian)

Безгин Алексей Игоревич, Успенская Ольга Юрьевна

**Методическое обеспечение отечественной художественно-образовательной среды:
опыт подготовки докторов искусства**

Аннотация. Изменения в отечественном образовательном законодательстве относительно художественного образования и внедрение особой формы подготовки исполнительских кадров высшей квалификации, которая является аналогом степени доктор философии в художественной области, обусловили актуальность темы и ее практическое значение. В статье определены задачи, которые стоят перед соискателем степени «доктор искусства», проанализированы пути реализации этих задач на примерах программ подготовки докторов искусства в университетах США и Европы. Рассмотрены новые методологические основы подготовки научно-педагогических работников для творческих специальностей художественной сферы, предложено, как вариант, построение программы для докторантуры искусства по специальности «Сценическое искусство» в украинских высших учебных художественных заведениях.

Подчеркнуто, что введение этой формы подготовки преподавательских кадров высшей квалификации позволит художественным заведениям высшего образования сохранить и развить творческий кадровый потенциал, стимулировать талантливых художников в качестве педагогов, передавать свой опыт следующим поколениям.

Это нововведение способствует сближению европейских и украинских образовательных норм, позволяет повысить качество подготовки художников, имеет положительную динамику развития, но требует качественного наполнения учебных программ, решения методических задач и постоянного мониторинга содержания с возможностью коррекции и усовершенствования.

Ключевые слова: высшее художественное образование, третий творческий образовательный уровень, доктор искусства, докторантура искусств.

Oleksii Bezghin, Olga Uspenska

Methodical support of domestic art and educational space: experience of training doctors of art

Abstract. Changes in the domestic educational legislation regarding art education and the introduction of a special form of training of highly qualified performers, which is analogous to the degree of Doctor of Philosophy in the field of art, have determined the relevance of the topic and its practical significance. The article identifies the tasks facing the candidate for the degree of "Doctor of Arts", analyzes the ways to implement these tasks on the examples of training programs for doctors of art in universities in the United States and Europe. New methodological bases for training of scientific and pedagogical workers for creative specialties of art sphere are considered, the construction of a program for the doctoral studies of art in the specialty "Performing arts" in the Ukrainian higher education art establishments is offered, as an option.

It is emphasized that the introduction of this form of training of highly qualified teachers will allow higher education arts institutions to preserve and develop creative potential, stimulate talented artists to grow as teachers, pass their experience to future generations.

This innovation contributes to the convergence of European and Ukrainian educational standards, improves the quality of training of artists, has a positive dynamics of development but requires quality content of curricula, solving methodological tasks and constant monitoring of content with the possibility of correction and improvement.

Keywords: higher art education, third creative educational level, Doctor of Arts, Doctorate of Arts.